

11 дәріс. Электронды коммуникация моделі.

Қазіргі заманғы ақпараттық технологиялардың жылдам өріс алуы демократия теориясы жайлы дебатты күшейте түсті. Ғалымдар мен саясаткерлер арасындағы өткір пікірсайыс Интернеттің демократиялық институт пен процестерге әсерінің сипаты жайлы пікірталас өрбиде. Шын мәнінде өзгерістердің бағыты, мәні, интенсивтілігі мен тереңдігі қандай? Жаңа институционалды құрылым пайда болғанда бұрынғы саяси институттарға не болады? Ақпараттық байланыстың жаңа мүмкіндіктерін барынша пайдалана отырып, қоғамдық институттардың тұрақтылығын сақтай отырып, қоғамдық құрылымды қалай өзгертуге болады? Ақпараттық қоғамда азаматтық қоғам мен мемлекет, демократия мен көпшілік саласында, тура және өкілетті демократия арасындағы байланысты тасымалдау механизмі қандай?

Интернеттің бұқаралық саяси коммуникация құралы ретінде азаматтардың электоралды мінез-құлқына әсері қандай? Ақпараттық қоғамда демократияның қай түрі қалыптасуда? Ақпараттық қоғамдағы саяси коммуникацияның жаңа формасы ретінде электронды, компьютерлік-қолдаушылық демократияның табиғаты қандай? Азамат пен билік құрылымы қарым-қатынасын құрастыратын мемлекеттік басқарудың жаңа моделі – Интернет көмегімен мемлекет пен азамат арасындағы интерактивті байланыс жүйесі ретінде «электронды үкіметтің» ерекшелігі неде? Міне, ақпараттық технологиялардың дамуы демократия теориясында қызу пікірталас тудырып отыр.

Интернет және демократия проблемасын зерттеуде негізгі үш тәсілді бөлуге болады. Оның біріншісі «популистік көзқарас» деп аталады. Интернет үкімет пен оның саясатына дербес әсер ету мүмкіндігін қалпына келіреді деп санайды. Э. Коррадо мен Ч. Фейрсон: «Интернет ешкімнің көмегінсіз азамат пен үкімет қарым-қатынасын қамтамасыз етуі мүмкін, сонымен бірге жай ғана азаматтардың қызметтегі тұлғасын, өзінің экономикалық мүддесін сақтайтын саяси партия мен топтарды таңдаудағы тәуелділігін азайтады.

Интернет ақпарат алмасудың көптеген мүмкіндіктерін ұсына отырып, бір жағынан жай азаматтардың саясатқа деген әсерін күшейте түседі, ал екінші жағынан бұқаралық ақпарат құралдарының ықпалын әлсірете түседі», - деп жазады. Сонымен азаматтың неғұрлым тікелей үкіметпен байланысу мүмкіндігі артқан сайын, соғұрлым олар саясатқа тартыла түседі, неғұрлым араласқан сайын, соғұрлым тұлға ретінде тартымдылығы күшейе түседі.

Популистік теорияның мәні коммуникация құралы сайлаушылардың саяси белсенділігін белгілі бір деңгейде айқындаушы фактор деп санайтын идеяға негізделеді. Қазіргі уақытта саяси ақпарат алмасуының тиімділігін шектеуде бұқаралық ақпарат құралдары саяси технологтардың, өзінің экономикалық мүддесін қорғайтын топтардың, сонымен бірге басқа да саяси элитаның қарамағында болып отыр. Популистік көзқарас тұрғысынан алғанда, Интернет қарапайым адамдардың ақпарат алмасуын орталықсыздандырады. Азаматтың саясатқа жекелей араласуы олардың қоғамдық өмірге ықпалын арттыра түспек. Аталған процесс жеткілікті деңгейде дамыса қоғам трансформациясына әкеледі.

Осындай үміттерден өзара түсіністіктің ұлғаюы, басқа адамдардың көзқарастарына құрметпен қарау, нәсілдік және жыныстық белгісіне қарай шеттетулерді аластату, жалпы құндылықтарды жасау сияқты ауқымды мүмкіндіктер спектрі құрылады. Егер популистік теория азамат пен үкіметтің қарым-қатынасын өзгертуге байланысты болса коммунистік теорияны жақтаушылардың үміті азаматтар арасындағы өзара әрекеттерді күшейтуге негізделеді.

«Плюаризмнің жылдам дамуы» концепциясы екі болжамға негізделеді. Алғашқысы Интернет желісінің ақпаратты алу және алмасу мүмкіндіктерінің ұлғаюына байланысты плюаризм мәнінің өзгере алмауы деп саналады. Интернет дербес деңгейде көптеген адамдардың саяси проблемаларды таңдау мен ақпарат алу құралдарын таңдау талғамын өзгерте алмайды. Олар аздап саяси проблемаларға қызығушылық танытып, басқа проблемаларға бейқам қарауы мүмкін.

Екінші болжам тұрғындарды тарту мәселесіне байланысты. Ақпараттық ағын мен ақпараттық алмасулар саяси процеске қатысушылардың, сонымен қатар саясаткерлер, белсенділердің оны ұйымдастыруы мен жүзеге асыруын жеңілдетеді. Мұнан басқа ақпараттың тиімді болу мүмкіндігі түрлі саяси процестерді жылдамдатады.

«Плюаризмнің жылдам дамуы» концепциясы тұрғысынан алғанда, Интернет саяси топтардың экономикалық мүддесіне сәйкес саяси жүйенің бөлінуі мен қоғамдық институттар мен ұйымдарға аса тәуелді емес саяси топтардың ықпалының түрлі стратегиясына негізделген икемді жүйеге өтуіне әсерін тигізеді. Интернет бұқаралық ақпарат құралдарының іріленуіне кедергі келтіре отырып, жекеменшік бұқаралық ақпарат құралдарын бақылауды орталықсыздандырады.

Бүгінде кеңес беруші компьютерлік жүйенің ерекшеліктеріне байланысты ғалымдар пайдаланушы мінез-құлқының үш стратегиясын айқындайды.

Алғашқы стратегия. Пайдаланушы жүйені меңгеруге, оның жұмысының логикасына жетуде өзіндік «парасаттың бәсекелестік» жолына бар күшін салады. Бұл маманның психологиялық шаршап-шалдығуына әрі күшін жұмсауына әкеледі. Бұдан да ары жағымсыз салдардың бірі екінші нұсқаны айқындайды.

Екінші стратегия. Пайдаланушы «электронды кеңесшіден» бас тартады, өйткені оны меңгеруге шамасы жетпеуі мүмкін.

Соңғы стратегия. Пайдаланушы толықтай жүйеге сенім артады, «жасанды парасатқа» бағына отырып, оның ақыл-кеңестеріне сәйкес әрекет етеді. Болашақта бұл адамзаттың технократты түрде өзін өзі жоюына әкелуі мүмкін.

Осы проблеманың оң шешімі техниканың өзіндік құндылығынан бас тартып, гуманистік дәстүрлер мен мәдениетке ден қою қажеттігі болып отыр. Саяси коммуникацияның негізгі ағындары, мақсаттары мен бағыттарының құндылық принциптерінің мәні бар. Ақпарат теориясының белгілі маманы Д. Маккуэйл саяси коммуникациядағы саяси мәдениет осы мәдениеттің сапасы мен құндылығы приоритеті (иерархия); тең құқықтық пен нәтижесінде әділдікті орнататын ақпарат аламасының кең мүмкіндіктері (теңдік); ұлт мәдениетіне жақындық, этникалық қауым не діни көпшілік (ұқсастық); моральдық нормалар мен талаптарды ескеру (мораль) принциптеріне негізделу керек дейді.

Бүгінде саяси коммуникацияның құндылық сапалары маңызды және басқарушы элита мен өзіндік мүдделес бюрократия осы жайларды қайта саяси ой елегінен өткізуде. Бірақ та олар көбінде қоғамның саяси және мәдени жағдайын оның даму деңгейімен айқындайды. Саяси мәдениеттің өз кезегінде болуы, берілу тәсілі, құралы ретінде саяси коммуникация мәдени нормалар мен құндылықтармен жанама түрде жүзеге асады.

Саяси коммуникацияның ақпараттық қоғамдағы рөлі де ерекше мәнге ие. Соңғы он жылда әлем қоғамдастығы қоғамдық қарым-қатынастар жүйесінен индустриалды ұйымнан ақпараттық ұйымға өтудің жаһандық процесіне өтуде. Соңғы жылдарда қоғамдық-саяси лексикон «электронды өкімет», «киберсаясат», «кибердемократия», «компьютерлік-көмекші саяси коммуникация», «сандық (дигиталды) демократия», «коммуникативті демократия», «электронды азаматтық» және басқа да ұғымдармен байи түсті.

Ресей және бірқатар ТМД елдеріндегідей Қазақстанда саяси коммуникацияның ақпараттық қоғамдағы зерттеулері енді қалыптасып келеді. Осындай зерттеулердің Қазақстан ерекшелігін ескере отырып, тәжірибелерін сараптау маңызды болып саналады.

Жаңа ақпараттық-коммуникативтік технологиялар саяси өмірге батыл ене отырып, саяси институттар мен индивидтер арасындағы ескі ұғымды, қондырғыларды, стереотиптерді сапалы түрде өзгертіп қоймастан өзара байланыс әрекеттерінің формалары мен модельдерін бұзды. Ресей ғалымы А.А. Чеснаковтың пікірінше, «Саяси коммуникацияның даму динамикасы саяси қызметті қамтамасыз ету жүйесі жайлы түсінікті қалай төңкерсе, саяси қатысулардың дәстүрлі құралдарын солай төңкеретін жаңа ауқымды құрал ретінде қалыптасып келеді», - дейді.

Интернеттің демократия кепілі ретінде рөлін сараптау саясат теориясының ең перспективалы бағыттарының бірі болып отыр. Р.Даль тұжырымдағандай, демократия тәжірибеде бірнеше революциядан өтті, оның жақтастары өтіп жатқан оқиғаны толықтай түсіне қоймады.

Л. Гроссман жаңа коммуникативтік технологияның дамуымен демократияның жаңа, үшінші дәуірі басталды деп санайды.

Ақпараттық технологиялар демократиялық процедуралардың жүзеге асыру формаларын ғана емес, оны енгізуде де және әлеуметтік процестің дамуын да өзгеріске ұшыратуда.

«Электронды демократия» деп нені түсінуге болады? Термин саяси процесте компьютерлік технологияны пайдаланушылар арасында жиі қолданыста жүр. Дегенмен «электронды» сөзін тура мағынасында деп санауға болмайды. «Электронды» сөзінің электронды микрофон немесе телевизияға да қатысы бар. Кейбір жағдайларда «сандық демократия» термині сәйкес келеді. Басқа да «кибердемократия», «виртуалды демократия» немесе «ақпараттық технология ғасырының демократиясы» терминдері де лайық болуы мүмкін. Бірақ та қазіргі уақытта «интерактивті технологияның қолданылуы» мағынасын беретін «электронды» термині жиі пайдаланылуда.

Электронды демократия концепциясына компьютерлерді және/немесе компьютерлік желілерді демократиялық саяси жүйе жұмысының маңызды құралы ретінде қарастыратын идеялар жатады.

«Электронды демократия» - ақпаратты таратумен коммуникация, азаматтар мүддесін біріктіру мен шешім қабылдау (мәжіліс не дауыс беру арқылы) сияқты маңызды демократиялық процестерді орындауда компьютерлер мен компьютерлік желілерді пайдаланатын кез келген демократиялық саяси жүйе.

Бұл концепциялар демократиялық басқарудың тура немесе репрезентативті формасын пайдалану мүмкіндігімен және азаматтардың белсенділік дәрежесімен ерекшеленеді. Осы концепциялардың интерактивтілік, ақпаратты берудің өте жылдам тәсілдері, өте көп пайдаланушылардың бір-бірімен байланысу мүмкіндігінің жоғарылығы, ақпараттық молдығы сияқты түрлі жаңа ақпарат құралдарының болуымен және процестерді басқарудың жаңа пайдаланушылық мүмкіндіктерінің демократиялық жүйеге әсер етуімен сенімді болады.

Интернет арқылы бұқараның саяси өмірге қатысуы – саяси қызметтердің бастысы болып саналады. Интернет қызметінің маңыздылығымен бірдей өкілеттік демократия институтын күшейту тәсілдері: партия бәсекелестеріне және үміткерлер арасындағы жарысқа жағдай жасау, азаматтық қоғамды белсендіру және тарту, шешім қабылдау процесінде жауапкершілік пен ашықтықты, сонымен бірге олардың үкіметтік құрылымнан азаматтарға дейін тиімді жеткізілуін қамтамасыз ету болып саналады. Өтпелі қоғам үшін бұл қызметтер өте маңызды.

Сайлау демократиясы сайлаушылардың келу деңгейін жоғарылатуға әсерін тигізуі мүмкін. Бірақ басқа да:

- азаматтық қоғам әлсіз тарамдалса;
- өкілеттік институттар қажетінше бірігіп, келісімге келмесе;
- партиялар арасындағы жарыстар, сайлаушылар арқылы жүргізілетін шынайы үміткерлерді сайлау төмендетілсе,
 - өкімет коррупцияға ұшыраса;
 - заң аяққа тапталса;
 - оппозициялық қозғалыстар басып тасталса, онда саяси құқықтар мен азаматтардың бостандығы жай ғана жасанды болғаны.

Тиімді азаматтық қоғам қалыптастыру идеясы сайлаушылар арасындағы көлденең (горизонтальды) байланыстың дамуымен, электронды, компьютерлік-қолдау коммуникациясының дамуымен қажетті материалдық базасын иеленуде.

Демократия үшін ақпараттық технологияның рөлін бағалаудағы басты мәселе азаматтар мен мемлекетті біріктіруші өкілеттік институттар базасын дамыту мен нығайтуда үкімет пен азаматтық қоғам қаншалықты ақпарат пен коммуникацияның жаңа жолдарының мүмкіндіктерін пайдалану болып отыр. Сонымен, жаңа технология арқылы жасалатын қоғамдық қатысу мүмкіндігі қарастырылғанда ұлттық және ұлтаралық деңгейде үкіметтік органдардың қызметі мен жауапкершілігінің ашықтығы мен айқындылығын күшейтетін, сонымен қатар азамат пен ортадағы институттар арасындағы интерактивті байланыс жолдарын нығайтудағы Интернеттің ақпаратты генерациялауға қабілеттілігі сөзсіз маңызды. Осынау маңызды қызметтерді Интернет басқа кез келген құралдарға қарағанда үздік жүзеге асырады. Бүгінде Интернет:

- дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдарына (газет, радио, телевизия) қарағанда азшылық партиялардың саяси науқандарының өзара байланысуына лайық құралы;
- журналистердің бір уақытта өте ауқымды ақпараттар легі мен ресми құжаттарға және ағымдағы заңдылық бастамалар мен ұсыныстарға қол жеткізуін қамтамасыз етуде;
- партия ұйымы ішінде және партия мүшелері арасындағы байланысты нығайтуға септігін тигізу қызметін ұсынуда;
- электронды демократияға байланысты туындайтын қауіп-қатер проблемаларын ғылыми сараптауда;
- мәліметтерді қажетті қорғаудың болмауынан нақты дауыстар мен таңдауларды билеп кету қаупін туыруда;
- қоғамның ақпаратты иеленетіндер мен иленбейтіндер болып бөлінуі («сандық бөлінулер») демократия принциптеріне қысым көрсету қаупі;
- қылмыстық және экстремистік топтардың, әсіресе жас ұрпаққа насихат жүргізу қаупінің пайда болуы ескерілу керек.

Электронды демократия жайлы пікір сайыстар соңғы жылдары электрондық үкімет жобаларын талқылауға ойысуда. Ресей жағдайында электронды үкімет деп, ең алдымен мемлекеттің салық жинау, министрлік пен мекемелер, комиссиялар мен комитеттерді тиімді бақылау механизмі болып отыр. Федералды «2002-2010 электронды Ресей» мақсатты бағдарламасында осы құрылым атап көрсетілген.

Коммуникацияның жеңілдеуінен басқа, ең алдымен үкімет қызметін бұқаралық бағалау көрсеткіштерін енгізуге байланысты азаматтардың үкімет үстінен бақылауының күшеюі батыстық тәсіл болып саналады. Осыған ұқсас бірде бір бағдарлама әзірге Қазақстанда, тіпті Ресейде де дайындалған жоқ. Тіпті Бүкіләлемдік банк жобасының бір бөлігі болып отырған «Жаһандық портал дамуында» электронды үкіметті жүзеге асыруда азаматтарды біржақты ақпараттандыру, қызмет ұсыну, сосын барып азамат пен үкіметтің байланысу жүйесін жасаудың бірнеше кезеңдері арқылы өтеді.

Бүгінде «электрондық үкімет» жасау жобалары аясында ақпараттық қоғамның ашық әрі азаматтық қоғамды қалыптастырудағы рөлі жайлы дебатты тудыруда. *Автордың пайымдауынша*, ақпараттандыруға қанық қоғам тіпті азаматтық қоғамға ашық болуы әбден мүмкін.

Ақпараттандыру авторитаризмді құтқара ала ма? Сөз жоқ мемлекет өз қызметтерін ақпараттық технологиямен қамтамасыз етуге мүдделі. Өйткені олар сапалы да жедел шешім шығара алуы тиіс. Автоматтандыру қоғамды мемлекетке ашықтандыра түседі. Ал керісінше, мемлекеттің қоғамға ашықтығын реттеу механизмдері қажет. Бұл процесс қазіргі технологияның тиімділігі төмен елдерде кейбір қиындықтар тудыруда.

Егер ақпараттандыру қоғамға еңбестен «жоғарыда» қызу дамып жатса, азаматтардың мемлекеттік құрылым қызметін қадағалау, оны тексеру мүмкіндігін жояды. Бұл мемлекеттің ашықтығын жойып қоймастан мемлекеттің ақпаратты жаулап алуын күшейтуі мүмкін. Жоғарыдан «электрондану» басқарушы элитаға қоғамды және жекелей адамды билеп-төстеуге қосымша мүмкіндік береді.

Технология реттеу тәсілдерін өзгертумен, оның мәнін өзгерте алмайды. Ақпараттық ашықтық азаматтар мен мемлекеттік институттар қарым-қатынасын тікелей

сандандырудың нәтижесі бола алмайды және оның қоғамдық қарым-қатынастардың либерализациясына әкелуі екіталай. Мұны Сингапур тәжірибесі көрсетіп отыр. Сингапур демократиялық қоғам болмаса да e-government жүйесін тиімді пайдалануда жетекші орынды иеленіп келеді. Мемлекеттің әлеуметтік және технологиялық даму деңгейі арасындағы қарама-қайшылық мысалдары әлем бойынша қаншама, әрі қалауынша өте көп. Бруней Сұлтанаты, Сингапур, Малайзия, Сауд Арабиясы Корольдігі, Дубай князьдігі және Біріккен Араб Әмірліктерінде IT даму деңгейін Ресейдегі «Электронды Ресей» жобасының 2010 жылдағы жоспары бойынша жүзеге асқанымен салыстырғанның өзінде қаншалықты қуатты болып отыр. Дегенмен осы елдердің көпшілігінде азаматтық қоғам деңгейі феодализмнің алғашқы кезеңінде ғана қалып отыр.

Біздің ойымызша, электронды революция мемлекетті ашық етуге қабілетсіз. Ешқандай, тіпті керемет деген IT-жобаның өзі демократияға тірек бола алмайды. Керісінше, технологияның арқасында үкімет үшін қоғам соғұрлым ашық болып отыр, ал бұл дегенің қоғам бақыланады деген сөз. Қызметі нашар құрылымдалған мемлекет электронды үкімет арқасында жақсы болып кете алмайды. Артта қалған қоғам тұрғындары қандай болмасын ақпараттық қорларға қол жеткізе алғанымен посттоталитарлықтан демократиялық қоғамға аттап өте алмайды. Бұл қауіпті иллюзия, бірақ олар өкінішке орай көптеген елдерде кеңінен тарап отыр.

Посиндустриалдық елдерде ұлттық «электронды үкімет» құру мемлекеттік басқару жүйесінің барлық әлеуметтік-саяси модернизациялануы аясында жүзеге асып жатыр. Бұл өз кезегінде әкімшілік құрылымның постиндустриалдық, ақпараттық қоғам жағдайына бейімделуі мен жаһандану процесіне икемделуін қамтамасыз етеді.

Мемлекеттік басқару жүйесін реттеу оның ашықтығын, мемлекеттік қызметтің бәсекелестігі мен келісім-шарттық бастауын, қызмет нәтижесіне жауаптылығын, демократиялық құндылықтардың жасалауын, азаматтық қоғаммен белсенді қарым-қатынасын, мемлекеттік мүддені азаматтардың мұқтаждығы мен сұранысына сәйкес қайта бағытталуын қарастырады.

Бүгінде демократиялық даму жолына түскен әлем елдерінің басым бөлігінде ақпараттық қоғам талаптарына сәйкес арнайы бағдарламалар қабылдануда. Сондай-ақ электронды үкімет, электронды демократия мәселелерінің тиімділігі мен ықпалдығын бақылаушы, бағалаушы халықаралық рейтинг агенттіктері бар. Network Readiness Index рейтингі 2009 жылы әлемнің 134 мемлекетінде ақпараттық қоғамға дайындықтары бойынша сараптауы көрсеткендей, алғашқы орында Дания, екінші орында Швеция, үшінші – АҚШ, төртінші – Сингапур елдері тұр. Ал қазақстан әзірге бұл рейтингтің 73-орнын иеленді.

«Электронды үкімет» ұғымы (E-Government) ғылыми әдебиеттерде билік органдарының тұрғындар мен азаматтық қоғам институттарымен ақпараттық қарым-қатынасын қамтамасыз ететін Интернет-технологияны енгізу деп қарастырылуда. «Электронды үкімет» тұрақты түрде кері байланыста болатын біртұтас әлеуметтік жауапты әрі ақпараттық ашық мекеме не институт ретінде қарастырылады [237, 56 б.

«Электронды үкімет» тұжырымдамасында барлық мемлекеттік билік жүйесі бұқараға қызмет көрсетуге арналған біртұтас сервистік ұйым ретінде қарастырылады. Үкіметтің қызметі азаматтарға барынша ашық, ақпараттық айқын да қолжетімді болуы тиіс. Кері байланыс қызметіне, орталықтандырылған Интернет жүйесін кеңінен пайдалану арқылы жылдам да сапалы қызметке ерекше көңіл бөлінеді. Бұның бәрі мемлекеттің бұқараға қызмет көрсету сапасын арттырумен қатар, сол биліктің өзінің де қызметінің тиімділігін арттыру болып саналады. Жалпы «электронды үкіметті» билік құрылымдарының азаматтармен, азаматтық қоғам және бизнес-құрылымдарымен Интернет арқылы байланысатын арнайы кешенді жүйе ретінде қарастыруға болады. «E-government» тіркесінің тура мағынасы аталмыш әрекетті толықтай анықтай алмайды деп санайды зерттеушілер. Нақтысы бір жағынан билік органдарымен, ал екінші жағынан азаматтармен, азаматтық қоғам институттарымен, бизнес-құрылымдармен, қоғамдық

бірлестіктермен Интернет арқылы байланысқа түсетін технологиялардан тұратын мемлекеттік және әкімшілік басқарудың электронды инфрақұрылымы деуге болады.

Қазіргі уақытта «электронды үкіметтің» немесе Интернет желісіндегі мемлекеттің түрлі анықтамасы бар. Яғни қысқаша айтқанда, мемлекеттік қызметті электронды түрде ұсыну процесін автоматтандыру деуге келеді. «Электронды үкімет» деп биліктің саяси қызметін азаматтарға ұсыну процесін үздіксіз үйлестіру мен техникалық құралдар көмегімен, Интернет пен БАҚ арқылы азаматтардың саяси қатысуы мен қарым-қатынастарды өзгерту арқылы басқаруы деп түсіндірілуде.

Сонымен «электронды үкімет» Интернет, ақпараттық және телекоммуникациялық технология негізінде ұсынатын қызметтің, қоғамның мемлекеттік басқару мәселелеріне қатысуын және ішкі процестерді жетілдіруді шоғырландыру мақсатында мемлекеттің ішкі және сыртқы қарым-қатынасы деуге болады.

«Электронды үкімет» қоғамдағы ақпараттық ашықтық пен демократияның дамуына тікелей қатысты. Қоғамдағы ақпаратты пайдаланудың түзімі мен сипаты қажетті ақпаратты иемдену билікке жету мен оны жүзеге асыруға қатысты. Қалай болғанда да «электронды үкімет» қандай болуы керектігі және оның тұжырымдамасы әлі де талқылануда және әлемнің көптеген елдері бұл бағытта жұмыстар жүргізуде.

Электронды үкіметті құру және қоғамдық қарым-қатынастарды өзгерту мәселелерін күн тәртібіне қояды. Ресейдің танымал ғалымы Ю.В. Ирхин «электрондық үкімет» жүйесінің қалыптасу үрдісін үш басты саты –бағытқа: «жариялылық», «қатысу» және «онлайн-транзакция»-ға бөлуді ұсынады.

«Жариялылық» - азаматтар мен азаматтық қоғам институттарының мемлекеттік қызмет пен жергілікті өзін-өзін басқару ұйымдарының өздерін қызықтыратын ақпаратқа қол жеткізу аясын кеңейту үшін ең жаңа коммуникативтік технологияларды пайдалануды білдіреді.

«Қатысу» - азаматтардың мемлекеттік және қоғамдық істерді басқаруға үкіметтің барлық деңгейлерінде, саяси шешімдерді дайындау және оны қабылдауға қатысу болып табылады. Бұл мемлекеттік және жергілікті сайттарда электрондық почтаның адресін, сонымен қатар кері байланыс формасын жариялауды көздейді.

«Онлайн-транзакция» - мемлекеттік және жергілікті мекемелердің қызметтерін Интернет-төлем арқылы іске асыруды қамтамасыз етеді. Мысалы, коммуналдық төлемдер, салықтық жарлықтарды толтыру мен салық жинау, қоғамдық бірлестіктерді, ал болашақта заңды түрде кәсіпорын құрмаған кәсіпкерлерді, шағын бизнес кәсіпорындарын тіркеу және т.б. Бұл сатыда мемлекеттік порталдардың тұрақты жұмыс істеуі нәтижесінде қол жеткізген экономикалық әсері жағынан алғында жаңа сатыларын көрсететін «ақпараттық экономика» құрылады.

Қоғамдық өмірдің түрлі салаларына ене отырып, ақпараттық технологиялар орталық және жергілікті үкіметті және басқа да мемлекеттік билік тармақтарын қамти отырып, қоғамға айтарлықтай ықпал етеді. Бұл бағыттағы жұмыстар дамыған елдердегі ұлттық жобалардан бастап «Үлкен Сегіздік елдерінің» жаһандық ақпараттық қоғам құру бағдарламасына дейін түрлі деңгейде жүргізілуде. Нәтижесінде қоғамның объектілері мен субъектілерін тұтастай электрондаудан жаңа терминдер дүниеге келе бастады. Олар электронды азамат – e-citizen, электронды бизнес – e-business және электронды үкімет – e-government.

Электронды үкімет мынадай төрт түрлі қарым-қатынастардан тұрады:

- G2C – Government-to-Citizen – Мемлекет пен азаматтар арасында.
- G2B – Government-to-Business – Мемлекет пен бизнес арасында.
- G2G – Government-to-Government – Мемлекеттік биліктің түрлі тармақтары арасында.
- G2E – Government-to-Employees – Мемлекет пен мемлекеттік қызметкерлер арасында.

Электронды үкімет міндеттеріне үкіметтік ішкі және сыртқы компьютерлік-ақпараттық желі мен орталық мәліметтер базасын құру, Интернет желісі арқылы азаматтар мен бизнес қажеттіліктеріне бейімделген қызмет ұсыну, ақпараттық қоғам талаптарына сай жаңаша басқарудың тәсілдерін игеру болып табылады. «Электронды үкімет» аясында мемлекеттік құрылымдар ішінде, мемлекет пен азаматтар, мемлекет пен бизнес, мемлекет пен мемлекеттік қызметкерлер арасында тікелей және кері байланыстар жүзеге асады.

Авторлық пайымдау нәтижесінде, электронды демократия мәселелелерінің саяси коммуникациялық процесті өзгертуге, оған жаңаша сипат беруге мүдделігін атауға болады. Оның үстіне саяси коммуникацияның жүзеге асу механизмдерін жетілдіреді. Осылайша электронды демократия саясаттағы үстемдік етуші субъектілердің өндірісті реттеу мен қоғамдық-саяси идеяларын таратушы құралы ретінде, саяси қарым-қатынастардың түрі ретінде күн тәртібіне қойылып отыр.